

Adam Kopiński

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

REZERWY W POLSKICH BANKACH

1. Wstęp

Działalność każdego podmiotu gospodarczego funkcjonującego we współczesnej globalnej gospodarce (ekonomii) wiąże się nieodłącznie z ryzykiem, jakie towarzyszy jego działalności. Tym bardziej banki, obdarzone szczególnym zaufaniem klientów i tym samym zwane instytucjami zaufania publicznego, prowadzące różnorodną działalność na rzecz zarówno ludności, jak i jednostek gospodarczych, są narażone na różnego rodzaju ryzyko: kredytowe, walutowe, stopy procentowej i in. W celu ograniczenia wpływu ryzyka na działalność bankową, a także jednocześnie informowania podmiotów związanych z bankiem o jego ekspozycji na dany rodzaj ryzyka funkcjonuje w bankach kategoria zwana rezerwami [3]. Według *Encyklopedii* rezerwa jest to zapas zrobiony w przewidywaniu jakiejś potrzeby albo też środki zapasowe w przedsiębiorstwie na pokrycie ewentualnych strat [2]. Wydaje się, że drugi człon powyższej definicji w pełni oddaje sens rezerwy na potrzeby systemu bankowego. W systemie bankowym mamy do czynienia z rezerwami obowiązkowymi utrzymywanymi przez bank oraz rezerwami celowymi, które są regulowane przez instytucje dbające o prawidłowe i efektywne funkcjonowanie sektora bankowego. Banki komercyjne w celu ochrony przed ryzykiem oraz zapewnienia wypłacalności i płynności finansowej mają obowiązek odprowadzania do NBP rezerw obowiązkowych od gromadzonych depozytów oraz tworzenia rezerw celowych na należności w sytuacji nieregularnej. Oprócz tworzenia rezerw obowiązkowych i celowych wynikających z regulacji ostrożnościowych mogą być tworzone rezerwy ogólne dla zabezpieczenia ewentualnych strat z tytułu działalności bankowej (por. [8; 9]). Celem niniejszego artykułu jest właśnie scharakteryzowanie rezerw, jakie są tworzone przez banki komercyjne.

2. Rezerwy obowiązkowe

Rezerwy obowiązkowe są instrumentem kształtowania polityki pieniężnej, przyczyniającym się do zmian w intensywności działalności kredytowej prowadzonej przez banki komercyjne, czyli stanowią instrument regulowania podaży pieniądza w systemie finansowym państwa. Rezerwy obowiązkowe spełniają następujące cele w gospodarce [4; 9]:

1) stanowią bufor bezpieczeństwa w sterowaniu płynnością finansową banków w aspekcie ryzyka bankowego; nie należy utożsamiać tego faktu z zabezpieczeniem interesów deponentów w przypadku braku wypłacalności banku, bo tym zajmuje się BFG (Bankowy Fundusz Gwarancyjny);

2) są źródłem dochodów budżetu państwa z racji przekazywania środków pieniężnych przez banki komercyjne na nie oprocentowany rachunek bieżący w NBP; banki komercyjne tym samym tracą, gdyż w wyniku inflacji pieniądze na tym rachunku mają mniejszą realną wartość;

3) wpływają na poziom pieniądza rezerwowego.

Oprócz operacji otwartego rynku oraz operacji depozytowo-kredytowych, rezerwa obowiązkowa jest podstawowym instrumentem polityki pieniężnej państwa, której celowi przyświeca utrzymanie stabilnego poziomu cen jako fundamentów trwałego, długofalowego wzrostu gospodarczego.

Według Wikipedii rezerwa obowiązkowa stanowi wyrażoną w złotych część środków pieniężnych banków, zgromadzonych na ich kontach, ze środków z papierów wartościowych (z wyjątkiem kredytów hipotecznych oraz listów zastawnych na okres ponad 5 lat) i innych środków przejętych przez bank i podlegających zwrotowi (z wyjątkiem środków przejętych od innego banku na podstawie umów zawartych przed dniem wejścia w życie ustawy na co najmniej 2 lata oraz środków pozyskanych na podstawie umów o prowadzenie Indywidualnych Kont Emerytalnych – IKE).

W dużym uproszczeniu oznacza to, że banki nie mogą zamienić wszystkich przyjętych depozytów w kredyty, gdyż część z nich muszą oddać w nie oprocentowany depozyt do banku centralnego. Po wejściu Polski do UE za utrzymanie pieniędzy na rachunkach rezerwy bankowej NBP płaci bankom odsetki, których wysokość jest zbliżona do oprocentowania kredytów i depozytów na rynku międzybankowym, czyli na rynku, na którym banki pożyczają sobie nawzajem pieniądze.

Banki gromadzą rezerwy obowiązkowe w Narodowym Banku Polskim w wysokości ustalonej procentową stopą rezerwy obowiązkowej od zgromadzonych wkładów. W początkowym okresie funkcjonowania rezerwy obowiązkowej stopa rezerw osiągała 30%, co oznaczało, że 1/3 wielkości depozytów musiała być utrzymywana na wszelki wypadek. W późniejszych okresach stopy zaczęły wyraźnie maleć nawet do 2%. Jednakże, jak sama nazwa wskazuje, rezerwa obowiązkowa nakłada na bank obowiązek ich bezwzględnego utrzymywania, gdyż w przypadku braku wymaganych środków na rachunku rezerwy obowiązkowej bankom

grożą wysokie kary pieniężne. W związku ze zmianą roli systemu rezerw obowiązkowych, którą jest zadanie stabilizacji stóp procentowych na rynku międzybankowym, wprowadzono bardzo ważną zasadę tzw. uśredniania, zgodnie z którą banki muszą utrzymywać wymagane środki rezerwowe nie codziennie, lecz średnio w ustalonym okresie. Dzięki temu możliwe jest np. opróżnienie konta dzisiaj, a utrzymanie na nim podwójnej ilości wymaganych środków w dniu następnym, co sprawia, że wymogi rezerwowe są nadal spełnione. Tym samym banki w razie chwilowego braku środków zamiast je pożyczać na rynku międzybankowym (wzmagając popyt i podwyższając tym samym stopy procentowe na tym rynku), mogą skorzystać z utrzymywanych przez siebie rezerw, co jest rozwiązaniem znacznie tańszym. Wysokości stóp rezerwy procentowej dla różnego rodzaju zobowiązań są ustalane przez Radę Polityki Pieniężnej. Wysokości tych stóp (z 24.02.2008 r.) zostały przedstawione w tab. 1.

Tabela 1. Wysokości stóp rezerwy procentowej dla różnego rodzaju zobowiązań

Stopa rezerwy obowiązkowej	Oprocentowanie	Obowiązuje od dnia
Od wkładów złotych płatnych na każde żądanie	3,5	2003-10-31
Od terminowych wkładów złotych	3,5	2003-10-31
Od wkładów w walutach obcych płatnych na każde żądanie	3,5	2003-10-31
Od wkładów terminowych w walutach obcych	3,5	2003-10-31
Od środków uzyskanych z tytułu sprzedaży papierów wartościowych z udzielonym przyrzeczeniem odkupu (repo)	0,0	2004-06-30

Od wejścia Polski do Unii Europejskiej środki zgromadzone jako rezerwa obowiązkowa są oprocentowane w wysokości 0,9 stopy redyskontowej weksli.

3. Rezerwy celowe i ogólne

Zgodnie z rozporządzeniem ministra finansów z 10 grudnia 2003 r. w sprawie zasad tworzenia rezerw na ryzyko związane z działalnością banków oraz poprzednimi aktami prawnymi banki mają obowiązek równoważyć skutki ryzyka wynikającego z ich działalności za pomocą rezerw celowych. Rezerwy te banki tworzą w odniesieniu do ekspozycji kredytowych, za które uważa się bilansowe należności z tytułu kredytów i pożyczek, skupionych wierzytelności, czeków oraz weksli, zrealizowanych gwarancji i innych wierzytelności o podobnym charakterze oraz udzielone zobowiązania pozabilansowe o charakterze finansowym i gwarancyjnym z wyłączeniem odsetek i prowizji (także skapitalizowanych). Zmianą od 2004 r. jest wyłączenie z ekspozycji tych wierzytelności od podmiotów zależnych od banku, których zaangażowanie kapitałowe jest wyceniane metodą praw własności, a wielkość rezerw tworzonych przez te podmioty jest niższa od poziomu obliczonego zgodnie z zasadami określonymi w rozporządzeniu.

W rozporządzeniu wymienia się także inne ekspozycje kredytowe będące podstawą ustalania wysokości rezerw celowych, a mianowicie [3; 6]):

- ekspozycje kredytowe wobec Skarbu Państwa wynikające z umów zawartych przez osoby uprawnione do reprezentowania Skarbu Państwa;
- pożyczki i kredyty detaliczne stanowiące ekspozycje kredytowe wobec osób fizycznych, udzielone na cele nie związane z działalnością gospodarczą lub prowadzeniem gospodarstwa rolnego, z wyłączeniem pożyczek i kredytów mieszkaniowych, pożyczek i kredytów hipotecznych oraz zobowiązań pozabilansowych. W porównaniu do poprzednio obowiązującego rozporządzenia w nowych przepisach odchodzi się od stosowania terminu kredyty konsumpcyjne na rzecz pojęcia kredytów detalicznych;
- pożyczki i kredyty mieszkaniowe, czyli ekspozycje kredytowe wobec osób fizycznych, wynikające z finansowania następujących potrzeb mieszkaniowych: nabycie lub budowa domu albo lokalu mieszkalnego, nabycie spółdzielczego prawa do lokalu mieszkalnego lub domu jednorodzinnego, remontu domu czy też nabycie działki budowlanej;
- pozostałe ekspozycje kredytowe.

Przedstawiony podział ekspozycji kredytowych stanowi podstawę obliczania odpowiednich kwot rezerw celowych banku komercyjnego, uzależniając je od kategorii ryzyka, do której zaklasyfikowano poszczególne ekspozycje. Struktura należności bankowych jest na bieżąco poddawana analizie, co się wiąże z obowiązkiem tworzenia przez bank rezerw celowych.

Banki tworzą rezerwy na ryzyko związane z ich działalnością w odniesieniu do ekspozycji kredytowych, które zakwalifikowano do [7]:

- a) kategorii „normalne” (w zakresie pożyczek i kredytów detalicznych),
  - b) kategorii „pod obserwacją” - opóźnienie w spłacie kapitału lub odsetek od 1 do 3 miesięcy,
  - c) kategorii „zagrożone”, tj.:
- „poniżej standardu” – opóźnienie od 3 do 6 miesięcy,
  - „wątpliwe” – opóźnienie od 6 do 12 miesięcy,
  - „stracone” – opóźnienie przekracza 12 miesięcy.

Rezerwy celowe na należności oraz na udzielone zobowiązania pozabilansowe zaklasyfikowane do kategorii „pod obserwacją” oraz „wątpliwe” i „stracone” tworzy się na podstawie indywidualnej oceny ryzyka obciążającego daną ekspozycję, jednak w wysokości co najmniej wymaganego poziomu rezerw, stanowiącego w relacji do podstawy tworzenia rezerw celowych:

- 1,5% w przypadku kategorii „pod obserwacją”,
- 20% w przypadku kategorii „poniżej standardu”,
- 50% w przypadku kategorii „wątpliwe”,
- 100% w przypadku kategorii „stracone”.

Na należności zaklasyfikowane do kategorii „normalne” w odniesieniu do pożyczek i kredytów detalicznych tworzy się rezerwę celową w wysokości odpowiadającej co najmniej wymaganemu poziomowi rezerw, określone jako 1,5% ich kwoty. Pożyczki i kredyty detaliczne kwalifikuje się do normalnych, jeżeli opóźnienie w spłacie kapitału lub odsetek nie przekracza 6 miesięcy, w przeciwnym razie oraz w innych przypadkach określonych w odpowiednim załączniku do rozporządzenia uznaje się jako ekspozycje „stracone”.

W celu uniknięcia przekwalifikowywania kredytów o niskiej wartości wprowadzono próg graniczny na poziomie 200 zł, co oznacza, że opóźnienie w spłacie raty kapitału lub odsetek poniżej tej kwoty nie obliguje banków do zmiany kategorii ryzyka. Ponadto Komisja Nadzoru Bankowego na wniosek banku może zezwolić na inną klasyfikację ekspozycji kredytowych, w szczególności na podstawie wewnętrznych systemów ratingów i metod szacowania oczekiwanych strat zwanych modelami ryzyka kredytowego, zawiadamiając o tym fakcie właściwego ministra.

Podstawą obliczania kwoty rezerw celowych dla należności z tytułu skupionych przez bank wierzytelności, weksli i czeków są kwoty poniesionych przez bank wydatków, tzn. nie spłaconej części ekspozycji kredytowej. Natomiast w przypadku pozostałych ekspozycji kredytowych przyjmuje się wielkość kwoty nie spłaconych części ekspozycji. Należy zaznaczyć, że w ustalaniu kwoty rezerw celowych uwzględnia się nie opłaconą kwotę należności głównej albo kwotę udzielonego zobowiązania pozabilansowego pomniejszoną o wartość zabezpieczeń.

W aspekcie rachunkowości rezerwy celowe są księgowane w ciężar kosztów banku. Po całkowitej spłacie należności podlegają rozwiązaniu i wówczas podwyższają przychody banku. Ze względu na konieczność obciążania kosztów kwotami dokonywanych odpisów z tytułu rezerw celowych banki przeprowadzają przeglądy i aktualizację wartości zabezpieczeń na podstawie bankowych baz danych. Rezerwy celowe są tworzone, aktualizowane co do wysokości oraz rozwiązywane najpóźniej w ostatnim dniu miesiąca kończącego kwartał, w którym dokonano przeglądu i klasyfikacji lub wyceny.

Jeśli wygasły przyczyny utworzenia rezerw celowych, to rezerwy te można rozwiązać. Natomiast wszelkie zmniejszenia poziomu rezerw celowych są wynikiem następujących zdarzeń:

- zmniejszenia kwoty ekspozycji kredytowej,
- przeniesienia kategorii ekspozycji kredytowej do kategorii o niższym stopniu ryzyka wskutek dokonanej klasyfikacji,
- wzrostu wartości zabezpieczenia zmniejszającego podstawę tworzenia rezerw celowych,
- wzrostu wartości odpisów rezerw na ryzyko ogólne [7].

Oprócz rezerwy celowej banki komercyjne mogą tworzyć w ciężar kosztów rezerwę na ryzyko ogólne, która jest przejawem jak najostrożniejszego podejścia do działalności bankowej. Rezerwa ta nie jest związana z konkretnymi składnikami

zobowiązań lub aktywów będących w posiadaniu banku komercyjnego, ale wyznaczana na podstawie dokonywanej oceny ryzyka bankowego ze szczególnym uwzględnieniem tych kategorii należności oraz udzielonych zobowiązań pozabilansowych, których nie objęto rezerwami celowymi. Wielkość tej rezerwy nie powinna przekraczać 1,5% wartości aktywów.

4. Wnioski końcowe

Zarówno rezerwy obowiązkowe, jak i rezerwy celowe oraz ogólne tworzone przez banki stanowią instrument polityki pieniężnej w skali makro i pojedynczego banku, służący utrzymaniu zaufania publicznego, jakim banki zostały obdarzone przez swoich klientów. Rezerwy te mają na celu podniesienie poziomu bezpieczeństwa banku i całego sektora bankowego, minimalizując skutki ryzyka w działalności banku. Bankami należy zarządzać w taki sposób, aby wartości tworzonych rezerw były adekwatne do skali działalności oraz ryzyka podejmowanego przez konkretny podmiot.

Wprowadzenie nowych regulacji od stycznia 2004 r. złagodziło rygory tworzenia rezerw celowych, stwarzając bankom szansę na osiągnięcie lepszych wyników finansowych. Ponadto poprzez liberalizację wydawania zgody na wprowadzanie innych metod tworzenia rezerw celowych umożliwia się bankom implementację nowoczesnych metod oceny ryzyka kredytowego opartych na metodzie VaR.

Literatura

- [1] Baliński K., Jankowska K., *Rachunkowość bankowa*, Difin, Warszawa 2003.
- [2] *Encyklopedia Gazety Wyborczej* (t. 16), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.
- [3] Kałużny R., *Rezerwy celowe w banku komercyjnym* (rozdz. 11), [w:] *Funkcjonowanie współczesnego banku*, red. A. Janc, A. Krymarys-Balcerzak, AE, Poznań 2004.
- [4] Krzyżkiewicz Z., Jaworski W.L., Puławski M., *Leksykon bankowo-gieldowy*, Poltext, Warszawa 1998.
- [5] Krzyżkiewicz Z., *Podręcznik do nauki bankowości*, Biblioteka Menedżera i Bankowca, Warszawa 1994.
- [6] Marcinkowska M., *Nowe zasady tworzenia rezerw celowych w bankach*, „Rachunkowość” 2004 nr 3.
- [7] Misińska D., Niewiadoma M., *Rachunkowość bankowa*, AE, Wrocław 2003.
- [8] Świdorski J., *Finanse banku komercyjnego*, Biblioteka Menedżera i Bankowca, Warszawa 1999.
- [9] Wąsowski W., *Ekonomika i finanse banku komercyjnego w zarysie*, Biblioteka Menedżera i Bankowca, Warszawa 2002.
- [10] *Współczesna bankowość*, t. 1, red. M. Zaleska, Difin, Warszawa 2007.

RESERVES IN POLISH BANKS**Summary**

The article presents the rationale for reserves establishment in Polish banks, on the basis of recent regulations which embrace in the first place the attempt to reduce banking risk. The author characterizes the obligatory reserve, intentional reserve and the general reserve, the guidelines and rules of their creation, means of their sustenance and subsequently termination, as well as their role in the shape of bank costs and returns.